



**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA PREVENTIVA EN LA  
FINCA SITUADA ENTRE ELS CARRER RIERETA N° 37 / CARRER SANT  
PAU N° 84 (BARCELONA, BARCELONÉS)**

Codi de la intervenció (016/04)

**(DESEMBRE 2004 / GENER 2005)**

**Pol Castejón Vidal  
ARQUEOCAT S.L**

## **CRÈDITS**

- **Finançament i promoció:** Traivé S.L..
- **Coordinació:** Museu d'Història de la Ciutat.
- **Execució:** ArqueoCat S.L.
  - **Coordinació:** Jordina Sales.
  - **Direcció:** Pol Castejón

# **INDEX**

Consideracions inicials	Pàg 3
Introducció	Pàg 4
Intervencions anteriors	Pàg 5
Context històric	Pàg 7
Metodologia	Pàg 13
Marc geològic i geogràfic	Pàg 16
Resultats	Pàg 20
Conclusions	Pàg 30

## **Consideracions inicials**

La present memòria arqueològica ha estat presentada i acceptada pel Servei d'Arqueologia i Planetologia sota unes condicions excepcionals. Degut al tancament de l'empresa especialitzada en arqueologia que va executar la intervenció, el signant de la memòria no va poder acabar amb garanties la documentació arqueològica dins del termini requerit.

Després de presentar el problema al Servei d'Arqueologia i Planetologia, es va decidir avaluar totes les dades disponibles, pel que fa el registre arqueològic, a fi de que encara que la informació no fos completa, al menys no es perdés la documentació obtinguda i que a més fossin consultables el resultats de la intervenció.

Així doncs en la present memòria s'oferirà les fitxes d'UE, documentació fotogràfica, interpretació dels resultats i parcialment la planimetria. Manca inventari de material i dibuix del material arqueològic.

## **Introducció**

L'empresa ArqueoCat S.L ha realitzat entre els mesos de desembre de 2004 i de gener de 2005 una intervenció arqueològica preventiva (codi: 016/04) al solar propietat de Traivé S.L. ubicat al carrer Riereta núm. 37/ Sant Pau núm. 84, el qual queda inclòs dins d'una àrea al terme municipal de Barcelona considerada Zona d'Interès Arqueològic. Aquest interès es basa en les diferents troballes arqueològiques registrades al llarg de l'última dècada en l'àrea circumdant a la finca. Tenim en primer lloc el monestir d'origen tardoantic o altmedieval de Sant Pau del Camp, on es documentaren durant els anys 1989-1991 una via, una vil·la i un mausoleu romans, una necròpolis tardoantiga i un jaciment prehistòric de gran rellevància. En segon lloc, també ha estat registrada la presència arqueològica de la muralla baixmedieval de la ciutat, de la qual es localitzà l'any 2000 un tram a la Ronda de Sant Pau, 6-8. En tercer lloc s'ha de considerar que el solar intervingut està situat al Barri del Raval, zona que, una vegada aixecada la muralla de Pere el Cerimoniós al segle XIV, va quedar inclosa dins de la xarxa urbana medieval.

Els treballs s'han dut a terme sota la supervisió municipal del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona i han estat promoguts i finançats per l'empresa Traivé S.L.

La intervenció s'originà arran del projecte de construcció d'un edifici amb una plantes de soterrani destinats a places d'aparcament. El projecte preveu un important rebaix de terres per la construcció del pàrquing, fet que ha motivat la intervenció arqueològica, per tal de localitzar i documentar possibles restes arqueològiques.

## **Intervencions anteriors**

**Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència efectuada al carrer sant Pau 82 de Barcelona (Barcelonès).** Durant els mesos de juny i octubre-novembre de 1998 els arqueòlegs Jordi Guàrdia i Marc Jiménez (ArqueoCat S.L) dirigiren dos intervencions complementàries al núm. 82 del carrer Sant Pau que possibilitaren la documentació d'una fase moderna i de dos estrats que donaren ceràmica i material lític relacionats amb una llar de foc, conjunt que s'atribuí al bronze antic.

**Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència efectuada al solar situat entre els carrers Sant Pau, Sant Oleguer i Nou de la Rambla. Barcelona (Barcelonès).** El mes de juliol del mateix any 1998, l'arqueòleg Marc Jiménez (ArqueoCat SL) assenyalà la presència residual de material ceràmic, també del bronze antic, com a resultat de la intervenció preventiva que realitzà al solar ubicat entre el carrer Sant Pau, Sant Oleguer i Nou de la Rambla.

**Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència efectuada al solar núm. 20-22 del carrer Reina Amàlia de Barcelona (Barcelonès).** L'arqueòleg Marc Jiménez (ArqueoCat SL) portà a terme l'any 1999 una sèrie de sondeigs arqueològics que donaren resultats del tot negatius.

**Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència efectuada al solar núm. 16-16 bis del carrer Reina Amàlia de Barcelona (Barcelonès).** El mes de febrer de 2003. dirigida per l'arqueòloga Natalia Salazar (ArqueoCat SL). On es documentaren diferents estructures medievals y modernes relacionades amb el treball rural, entre elles rases de vinya, pous i sitges. Així mateix es documentaren diferents estructures prehistòriques, formades per petites acumulacions de pedres, amb restes de ceràmica y de malacologia.

**Memòria de les prospeccions arqueològiques als solars delimitats pels carrers de St. Rafel, Robadors, Sadurní i Rambla del Raval (Barcelona).**  
**Primera fase: Maig-Juliol de 2002 Segona fase: Novembre-Desembre de 2003.** On es documentaren en els sondeigs diferents estructures tan d'època medieval com moderna. Així com estrats on s'hi localitzaren alguns materials prehistòrics. En la segona fase es localitzar una gran retall, que en un primer moment semblar que es podria tractar d'un fossa del sistema defensiu de la ciutat de Barcelona, però que al final resultar ser una sitja del segle XV.

## **Contexts historic**

La documentació arqueològica situa l'ocupació neolítica més antiga dins de l'actual nucli urbà actual entre el cinquè i quart mil·lenni a.C., moment en que s'assenten per primera vegada al Pla de Barcelona grups d'agricultors que s'enterren en els anomenats sepulcres de fossa. Aquest tipus d'enterraments es caracteritzen per la inhumació de l'individu en posició fetal dins d'una fossa excavada al subsòl i, a vegades, cobertes amb una gran llosa. El mort sol anar acompanyat d'un aixovar funerari format per atuells de ceràmica, denes de collaret i diversos utensilis d'os i sílex.

L'any 1917 aparegué al carrer Muntaner cantonada Copèrnic una cista expoliada coberta amb lloses a l'interior de la qual es trobaren restes òssies acompanyades de dos ganivets de sílex. D'època més recent (1984), daten els treballs arqueològics duts a terme en el vessant sud-oest de la muntanya de Montjuïc que posaren al descobert fragments de ceràmica epicardial que no pogueren ser associats a cap estructura. Segons alguns autors la presència junt amb aquests fragments ceràmics d'esclats de jaspi i sílex podria indicar la continuïtat durant el neolític antic de l'activitat extractiva al taller de jaspis del Morrot.

Les excavacions, però, que han donat major nombre de restes de cronologia neolítica a la ciutat de Barcelona són les que el Centre d'Arqueologia de la Ciutat portà a terme al Parc de Sant Pau del Camp (1988-1990) i a la Caserna de la Guàrdia Civil de Sant Pau del Camp (1990-1991). Es documentà una primera ocupació neolítica (neolític cardial-epicardial 5000-4000 a.C.) de caràcter global i estable però de durada incerta. Després de molts anys de tradició historiogràfica segons la qual



durant la prehistòria la zona estava ocupada per pantans i per tant no era apta per a la vida humana, l'establiment en aquest indret d'un grup de pobladors que practicava una agricultura i ramaderia incipient quedà demostrat gràcies als vestigis descoberts. Passem a fer-ne una sintètica enumeració:

- nou estructures d'emmagatzematge (sitges) excavades al subsòl o nivell de base quaternari. Es tracta de grans fosses de forma troncocònica amb parets divergents cap a la base i fons quasi totalment pla. Al seu interior es van trobar llavors carbonitzades de cereals.

- dos fogars plans, de l'anomenat tipus simple, sense delimitació o estructura.

- diversos retalls circulars interpretats com a possibles forats de pal que denoten l'existència d'habitatges construïts amb materials peribles.

- nombroses restes òssies d'espècies animals domesticades.

- ceràmica amb decoració acurada mitjançant l'aplicació d'una petxina (*cardium*) i decoració a base d'impressions fetes amb altres instruments. De formes hemi i subesfèriques i globulars amb coll molt o poc desenvolupat.

- estris de pedra polida (destrals i cisells); de pedra tallada (ganivets, perforadors, raspadors, elements de falç) elaborats amb sílex i jaspi de Montjuïc, de suport laminar. En les peces retocades són majors els de l'ordre dels simples, amb preponderància de denticulats i rascadores. Pel que fa als nuclis predominen els polièdrics.

Entre el 4000-3500 a.C. (neolític antic evolucionat) es donà una segona ocupació neolítica de la zona. Relacionats amb aquesta segona ocupació es van documentar:

- abundants forats de pal.

-vint-i-sis fogars formats per pedres que reblen una cavitat més o menys circular (de 0,60 a 2 m de diàmetre) i poc profunda, amb, en alguns casos, abundància de carbons. Les pedres estaven rubefactades.

-nivells de cendres en àrees marginals del poblat procedents de la neteja dels fogars.

-dos àrees d'enterrament (les mateixes àrees marginals on s'aboquen les cendres) on es registren vint-i-quatre tombes amb vint-i-cinc individus: una de les tombes era doble, s'hi trobà una femella jove i un fetus. Les sepultures eren de dimensions reduïdes, de forma ovalada o circular. L'individu inhumat es trobava en posició fetal o encongida, de vegades sobre el costat esquerre amb extremitats replegades davant del tronc. La fossa estava retallant els nivells de cendres i el subsòl. Els esquelets anaven acompanyats d'atuell de ceràmica, útils de sílex, aixes de pedra polida i objectes d'ornament personal. Un dels individus aparegué inhumat junt amb dos ovis.

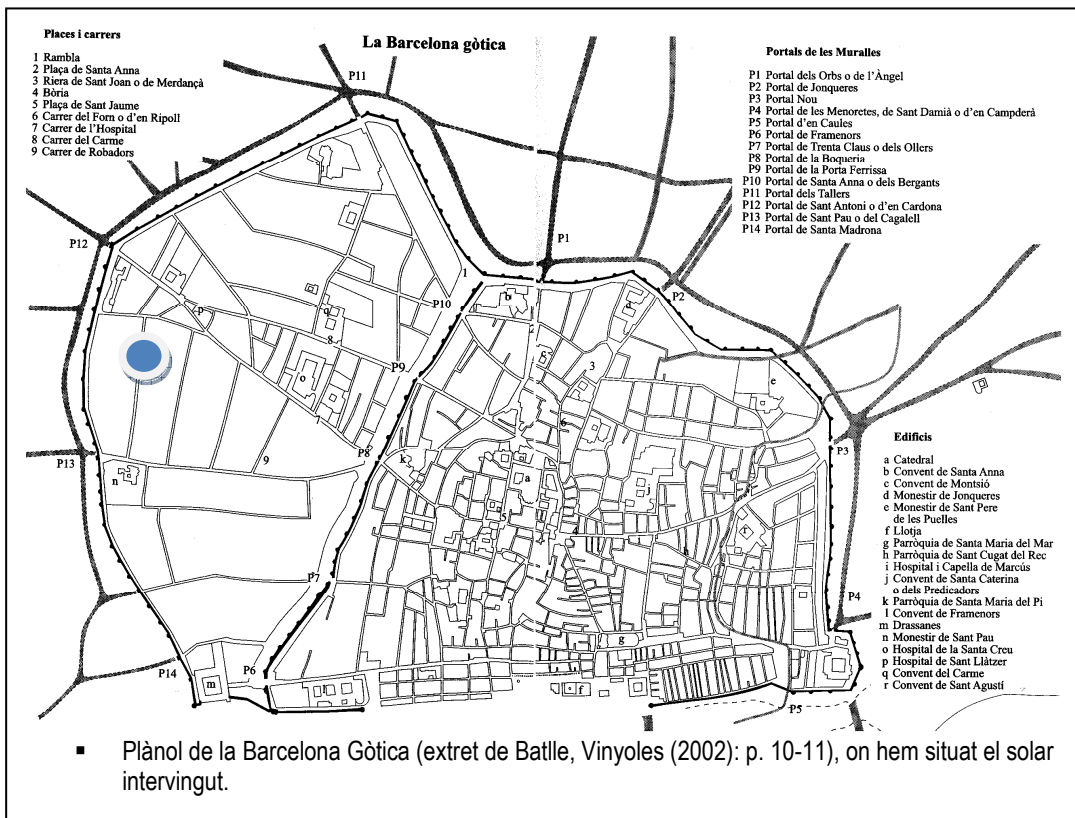
-ceràmica a mà de formes hemi o subesfèriques, amb mugrons o nanses per pressió, generalment llises. Algunes peces presentaven nervadures a partir de l'element de pressió. Als nivells d'hàbitat es trobaren grans vasos d'emmagatzematge decorats amb cordons llisos, verticals o horitzontals.

A principis de l'any 1993 el Centre d'Arqueologia de la Ciutat feu una nova troballa de cronologia neolítica durant el seguiment d'unes obres a que fou sotmès un casal gòtic situat al núm. 11 del carrer del Pi. Sembla ser que es localitzaren sis tombes amb coberta de lloses associades a fragments ceràmics que permeteren datar aquest jaciment com una necròpolis del neolític mitjà (2500 a.C.).

Pel que fa l'ocupació romana de la zona tindriem que parlar de l'existència d'una vil·la i de l'establiment d'una petita basílica, amb la qual funcionarien els enterraments de cronologia tardoromana, sent els orígens de Sant Pau del Camp com a comunitat religiosa. Com el seu nom indica, Sant Pau del Camp, en origen es trobava al mig de la plana d'horts i vinyes a recer de la muralla de Jaume I. Entre els segles XIV-XV es realitzar l'ocupació urbanística del carrer Sant Pau ja que es documenta l'establiment permanent d'habitatges, deixant de ser així únicament una zona agrària d'intremurs. El barri, però, no s'urbanitza definitivament fins al segle XIX amb la industrialització

Els límits de Barcelona, fins al segle XIII, continuaven sent els marcats per la muralla romana. Extramurs havien proliferat barris, anomenats viles noves o burgs, sent un exemple d'aquest el barri de la Ribera o de Sant Pere, que no quedaren inclosos en la ciutat fins a la construcció de la muralla de Jaume I (1213-1276). Es així com també en el segle XIII neix un nou barri, el Raval. En aquest sector de la ciutat es construïren monestirs, hospitals i habitatges d'hortolans i llauradors que s'extenien pels camins que, a partir de les portes de la muralla de Jaume I (la Porta Ferrissa, el Portal de la Boqueria o el de les Trenta Claus), s'encaminaven vers el Llobregat o vers les hortes de Sant Pau.

A l'altra banda del torrent de la Rambla, que serveix de fossar a la muralla del segle XIII, hi neix, doncs, un nou barri, el Raval. En aquest sector de la ciutat es batiren monestirs, hospitals i casetes d'hortolans i llauradors vorejant els camins que, a partir de les portes de la muralla de Jaume I (la Porta Ferrissa, el Portal de la Boqueria o el de les Trenta Claus) menien vers el Llobregat o vers les hortes de Sant Pau, cap a l'espai rural que envoltava la ciutat. Aquesta, un cop consolidada institucionalment, inicià durant el segle XIII una política de conquesta d'aquest territori rural que l'envoltava.



La necessitat d'assegurar l'abastament alimentari d'una població urbana que havia crescut considerablement, o la protecció de les vies de comunicació i el comerç de més llarg abast són els factors que expliquen aquesta projecció sobre l'entorn rural.

Així, la ciutat comtal i el seu consell municipal disposaven d'un espai, entre Montgat i Castelldefels i la Serra de Collserola i el mar, que es va convertir en un àmbit important d'actuació econòmica, però també fiscal, jurisdiccional i d'explotació per part de la burgesia benestant. A l'interior d'aquest ampli territori es marcà un terme més reduït, a tocar del nucli urbà: l'anomenat "hort i vinyet". Una expressió prou indicadora de l'avenç que havien experimentat el regadiu i el conreu de la vinya en l'àrea més propera a les muralles. Així doncs, Barcelona estava envoltada d'un terme verd on hi havia escampades petites parròquies rurals, masies i torres. Encara a les darreries

del segle XIV, a la falda de Collserola que mira vers la ciutat, hi quedava força zona arbrada. Vers el delta del Llobregat i al Poble Nou, hi havia pastures i joncars entre els aiguamolls; però la resta del terme estava conreat. Els pagesos de les rodalies tenien bona cura dels seus horts, i havien ampliat els conreus de regadiu, perquè les fruites i verdures es podien vendre bé al mercat urbà. L'"hort i vinyet" de Barcelona quedà definit legalment per mitjà d'una llei del *Recognoverunt proceres* l'any 1283 que assenyalava un espai rural immediat a la ciutat, des de Collblanc fins a la riera d'Horta. Era una part del territori de Barcelona afavorit per privilegis reials i municipals i que en general estava sota el domini de la ciutat o dels ciutadans.

Un segle després a la construcció de la primera muralla medieval, Pere el Cerimoniós (1336-1387), davant la guerra amb Castella, es va veure en la necessitat de protegir amb una altra muralla el nou barri que creixia més enllà de la Rambla, sent d'aquesta manera incorporat de ple al recinte urbà l'any 1389.

## Metodologia

Aquesta intervenció s'ha realitzat en dos fases. Una primera fase de sondeigs entre els dies 15 i 19 de desembre de 2004. I una segona fase que consistir en un seguiment de màquines, causat per un rebaix general de 70 cm en tota la superfície del solar, realitzada els dies 3 i 4 de gener de 2005.

**Fase 1:** En aquesta primera fase es realitzaran un seguit de sondeigs mecànicament amb una retroexcavadora mixta, per tal de determinar la estratigrafia concreta del solar i de localitzar i documentar les restes arqueològiques que podrien anar apareixent. En concret foren 3 cales i una rasa. La ubicació de les cales es va realitzar aleatòriament amb l'objectiu de cobrir al màxim l'espai disponible, tenint en compte que, per tal d'evitar els perills d'afectació dels fonaments de la façana conservada de l'edifici preexistent ens hem vist obligats a descartar un perímetre interior de 2,5 metres d'amplada, el qual ha pogut variar proporcionalment a la longitud dels sondeigs. Un fet que es va tenir en present en el moment de decidir l'emplaçament dels sondeigs fou la situació de les fomentacions i altres estructures vinculades al edifici preexistent per tal d'evitar-les, proporcionant així el màxim d'informació dels nivells inferiors. Caldria mencionar que degut a la alta densitat d'aquestes estructures de fonamentaria, en alguna de les cales no fou possible arribar a les dimensions que contemplava en el projecte inicial de la intervenció.

El plantejament inicial a l'hora de procedir a l'obertura mecànica del subsòl ha estat el de donar per finalitzats els rebaixos, en cas de no localitzar cap resta, una vegada assolida la cota màxima de rebaix prevista al projecte d'edificació (aproximadament entre 3,50 i 3,10 metres de fondària des de la

cota de carrer depenent del desnivell propi de la zona), passant immediatament a registrar i documentar els perfils dels sondeigs.

**Fase 2:** Aquesta segona fase s'inicia amb el cobriment dels sondeigs realitzats amb anterioritat. Seguidament es procedirà mecànicament al rebaix general de tot el solar, per tal d'assolir la cota necessària per iniciar la construcció dels murs pantalla. El rebaix es realitzarà amb dos màquines: una giratòria que realitzava els treballs de rebaix pròpiament dits i una mini giratòria que únicament s'ocupava de perfilar les fonamentacions de la façana conservada. Pel que fa al seguiment arqueològic vingué promogut per l'interès de documentar unitats interfacials (pous, sitges, etc) en els nivells d'horta vinculats al Monestir de Sant Pau. Es per això que el rebaix es realitzarà amb dos passades. En primer lloc una rascada molt superficial per tal de deixar al descobert en planta únicament el nivell d'horta. Un cop es tenia la certesa de l'absència d'estructures es procedia al rebaix total requerit. Les estructures localitzades han estat excavades manualment. Les UU.EE documentades, després de assegurar-se de que es tracten de les mateixes que les localitzades en els sondeigs, rebran el mateix nom.

Caldria mencionar que es deixarà una petita zona sense rebaixar per tal de deixar una superfície d'entrada en pendent apte per a l'entrada i sortida dels camions que extreuen la terra del solar.

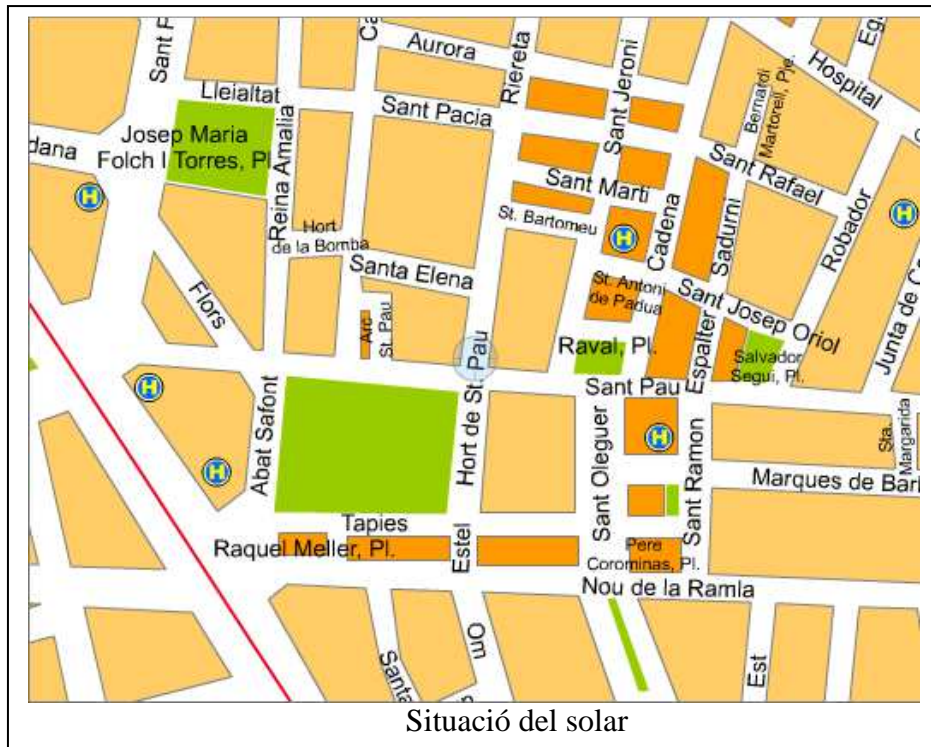
El sistema de documentació arqueològica s'ha realitzat amb el mètode Harris-Carandini, adaptat a les característiques de la intervenció i d'acord amb el Plec de Condicions Tècniques redactat pel Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat. Pel que fa a la descripció del registre arqueològic, ens hem basat en el sistema emprat per l'equip de la Universidad de Sevilla, encapçalat per Miguel Ángel Tabales Rodríguez (TABALES, 2002).

Pel que fa als materials arqueològics, els documentats en els nivells de cronologia prehistòrica (seran explicats en els resultats) foren tots ells coordinats en la superfície del solar tenint en compte tres eixos (X,Y i Z). Aquest fet quedara reflexat en les seccions del perfils (escala 1:20). Igualment les terres provinents dels nivells dels nivells prehistòrics foren cribades, per tal de recuperar el màxim possible dels materials arqueològics.



## Marc geològic i geogràfic

El solar intervingut es localitza a la cantonada entre el núm 37 del carrer Riereta i el núm 84 del carrer St. Pau, situats al barri del Raval (Ciutat Vella) de la ciutat de Barcelona. La parcel·la té una forma de lletra "L", amb una llargada de 55 metres i una amplada al costat est de 15 metre i de 25 al oest.



Aquesta zona de la ciutat comtal està inclosa en el que es coneix tant geogràficament com geològicament com el Pla de Barcelona, el qual està format per un territori comprès entre el Mediterrani i la Serralada Litoral d'est a oest, i entre els rius Besòs i Llobregat de nord a sud. En conjunt el Pla de Barcelona és fruit d'una falla que tingué el seu origen amb l'enfonsament del Massís Catalano-balear, fet que determinà la seqüència geològica del subsòl de la zona on les capes més profundes estan compostes per pissarres del paleozoic que presenten intrusions granítiques. Durant el miocè i el pliocè es

dipositaren a sobre de les pissarres margues i argiles amb algunes intrusions de graves. Posteriorment la descomposició dels massissos que envoltaven el Pla aportaren acumulacions de blocs de calcàries i argiles a les quals es sobreposaren en períodes més secs formacions de crostes calcàries. Amb les primeres urbanitzacions de la zona s'estengué al Pla una agricultura de caire mediterrani on s'alternà el cultiu de la vinya, els arbres fruiters i l'explotació cerealística. Vora de les rieres es desenvolupà l'horticultura, mentre que l'àrea del Pla que tocava a mar estava formada per marismes i albuferes.

A partir de l'evolució geològica que ha patit el Pla els estudiosos han acabat distingint dos sectors ben diferenciats: el Pla de Dalt i el Pla de Baix. “Des de Collserola, el Pla segueix un declivi suau i regular que disminueix a mesura que s'allunya de la serra. Aquest pla inclinat té una mitjana de prop de tres quilòmetres d'ample. Però quan arriba al punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, la presència d'un esglaó o grada força considerable –potser de dotze o vint metres d'alçària- produeix una ruptura de continuïtat molt visible. Nosaltres ens detindrem especialment en el Pla de Baix, el qual s'estenia des de l'esglaó citat fins al mar, àrea en la qual es localitza el barri del Raval i, per tant , la finca on hem intervingut. Aquest sector presenta una seqüència geològica on predominen estrats compostos de materials fins aportats, d'una banda pels torrents i rieres que baixaven de Collserola, i de l'altra, ben bé a la franja litoral, pels corrents marins que van acabar reblint les marismes abans mencionades. Aquest fenomen natural d'escorrentia junt amb les aportacions detrítiques dels rius Besòs i Llobregat i l'acció de l'home provocaren un assecament dels estanys marítims i l'avançament de la línia de costa fins a adquirir la fesomia que li coneixem avui dia, com és el cas de l'estany del Cagalell, el qual existí al peu de la muntanya de Montjuïc limitant per l'est amb la Rambla abans de que s'urbanitzés el Raval.

Com ja hem assenyalat el jaciment es troba situat al Pla de Barcelona, al barri del Raval de Barcelona. Es localitza en una zona litoral que es troba al peu de la muntanya de Montjuïc i molt a prop de la línia de costa. Antigament el paisatge era una plana coberta de boscos amb petites elevacions solcades per torrents i rieres procedents de la serra de Collserola.

En època neolítica ens trobem amb un clima més càlid i sec que en períodes anteriors conformant el que anomenem clima mediterrani, on els boscos dominants eren d'alzines. En aquest context és on es van desenvolupar les comunitats neolítiques que es troben a Sant Pau i que s'establiren prop d'una llacuna costanera on, probablement, es realitzaren activitats agrícoles.

En una fase posterior, el clima es tornà més sec i càlid, potser més que en l'actualitat, amb pluges escasses i torrencials. Això afectà notablement els cursos d'aigua de la zona i va fer que esdevinguessin torrents estacionals irregulars que erosionaren intensament el sòl. Això afectà el sistema de llacunes que, com en el cas de Sant Pau, es convertiran en una llacuna salobre, encara que no es pot descartar que el mar tornés a apropar-se a l'indret.

Pel que respecta a la composició geològica concreta del solar excavat l'empresa Centro Catalán de Geotècnica S.L. durant la primera quinzena del mes de juliol de 2004. Es realitzaran un total de tres sondeigs que arribaran fins a 13 metres. Van determinar els següents nivells:

Capa R: correspon al paviment y a las terres de rebliment antròpic barrejat amb argiles i graves de color marro. El seu gruix varia entre 3,2 i 4,4 metres.

Capa A: Per sota de la capa anterior, te una potencia de 1,4 a 2,2 metres. Esta formada per diferents llims i llims argilosos, amb argiles de color marró i humit. Hi ha nivells amb sorres y gravetes.

Capa B: A partir de 5 metres es troba un nivell de llims mol humits saturats en aigua i poc consolidats.

Capa C: Entre els 8 i 10,6 metres trobem l'inici de l'últim nivell format per argiles grises, mitjanament consolidades amb restes vegetals. Cap a la base es troben nòduls de forma aleatòria.

Els materials trobats en aquesta seqüència geològica pertanyen al Quaternari antic del Pla de Barcelona. Aquest es caracteritza per la repetició del cicle torturà-llims-argiles de dalt a baix tres vegades. El torturà és una concentració de nivells de carbonat deguda a l'evaporació d'aigua en antics sòls. El gruix mitjà d'aquests nivells és de 20 a 40 cm encara que a vegades arriba als 2 m. Els llims, de color beige a bru, contenen a vegades nòduls de torturà i són en general poc plàstics i poc consolidats. Les argiles són de color rogenc i són producte de sòls residuals, amb una plasticitat mitjana.

# Resultats.

## Fase 1

Aquesta primera fase correspon a la fase de sondeig de la intervenció. En concret s'han realitzat 4 sondeigs (tres cales i una rasa). A ran de la documentació dels perfils dels sondeigs, hem pogut observar que existeix una homogenietat pel que fa l'estratigrafia de la finca prospectada, mostrant al menys tres moments d'ocupació humana al llarg de la història. A continuació oferim una breu explicació de l'estratigrafia del solar ordenat de més modern a més antic.

- a. Uns estrats més superficials compostos bàsicament d'una banda per les restes de l'enderroc de l'edifici fabril preexistent, i d'una altra per les fonamentacions, canalitzacions i estructures soterrades relacionades amb la infraestructura energètica del dit edifici, el qual data del segle XIX. Segons la cala la potència d'aquests elements arquitectònics varia fins a arribar, en alguns casos, a afectar els nivells inferiors, sobretot aquells de cronologia medieval i moderna, arribant en alguns casos al nivell d'argiles .
- b. Un primer estrat d'origen antròpic d'uns 20-25cm de potència, de compacitat mitjana/baixa i que presenta una matriu de base sorrenca i lutites amb una forta presència de carbons que li donen un color negrós. Denota una forta activitat orgànica que, creiem, vindria donada per una explotació intensiva del sòl de caràcter agrari. Aquest fet estratigràfic es correspondria amb el fet registrat documentalment que fa referència als terrenys d'aquesta zona del Raval com l'"Horta de Sant Pau", extensió de terres propietat del cenobi dedicades al

cultiu. S'han documentat diferents elements ceràmics, situant l'activitat agrícola de la zona en una pinça que es situa entre els segles XV i XVIII. Tot i així es possible que l'activitat agrària es prolongues fins el segle XIX, tal i com succeeix a tota la zona circumdant al solar.

- c. Un segon estrat també d'origen antròpic d'entre 20 i 40 cm de potència, de compacitat mitjana i plasticitat elevada ja que presenta una matriu on predominen les argiles per sobre de gravilles i sorres. És de color marró grisós i s'hi detecta la presència de carbonets. Creiem que aquest estrat seria, com l'anterior, el producte resultant d'exercir-hi activitats agràries en una fase més antiga, tot i que amb menys intensitat. Per la seva situació l'anomenarem nivell d'argiles intermitges.
- d. Un tercer estrat de gran potència (1,70-2m) de compacitat i plasticitat elevades que sembla no estar afectat antròpicament, únicament es documenta alguns fragments ceràmics sense una homogeneïtat cronològica, que segurament han esta aportats per processos naturals. És de matriu clarament argilosa, presentant una coloració marró, on hem identificat una progressió molt subtil en la seva composició detectant una major presència de sorres a la superfície i una major proporció d'argiles a les capes més profundes i algun petit fragment de llicorella així com també concrecions calcàries.
- e. Un quart estrat d'uns 20 cm de potència de color negròs, de compacitat i plasticitat elevades. La seva matriu és igualment argilosa amb presència esporàdica de carbonets i pedres de diferent tamany. També s'han registrat inclusions antròpiques com ceràmica i algun element de pedra polida de cronologia prehistòrica que denoten

l'ocupació antròpica d'aquest horitzó estratigràfic. Aquest nivell destaca per la seva gran homogenietat pel que fa a les cotes on es troba, donant una sensació de nivell mes o menys pla, tot i que per confirmar-ho caldria obrir amb extensió tot el solar per tal de tenir en planta aquest nivell.

- f. Un cinquè i últim estrat de potència desconeguda (s'ha detectat dins de tres de les cales just a la cota on s'havia de finalitzar el rebaix), de color grisós, amb una matriu llimosa mol poc plàstica, que segons la cala pot presentar importants aportacions de llicorella (sobretot la cala 2). No s'hi han detectat inclusions antròpiques. Pel que sembla aquest darrer estrat ha estat aportat amb processos del tot naturals.

A continuació oferirem una descripció detallada sondeig per sondeig de tots els nivells i estructures documentades.

**Cala 1 (sondeig 1):** El primer nivell que es documenta és un nivell format per diferents abocaments de terra i de material constructiu corresponent al enderroc del edifici preexistent (u.e 100). De la fase contemporània, han estat documentades diferents estructures, que tallen als nivells inferiors amb major o menor grau. En primer lloc trobem una estesa de morter de color blanc que mer la seva homogeneïtat en podria tractar d'un paviment, acompanyat del seu nivell de preparació (u.e 101, 102). Per sota hi ha un retall que per concordança estratigràfica fou efectuat en algun moment del segle XIX, es seu rebliment esta compostat per una terra mol sorrenca d'una coloració roig intens, que arriba a tintar els nivells que hi tenen contacte (U.E 112, 113). Així mateix trobem dos sabates de fonamentació construïdes amb tècnica d'encofrat perdut amb parament de pedra irregular lligada amb morter de calç (U.E 115, 114). Amb la mateixa tècnica de construcció s'ha localitzat una gran canalització feta

de maons de 15 x 30 units per maons de calç que tanca per la part superior amb volta de canó (u.e 106).

Seguidament als nivells contemporanis, trobem un estrat de terra mol sorrenca de coloració negra, corresponent al nivell d'horts del monestir de St. Pau (u.e 107). Per sota un nivell d'argila marro fosc amb taques de morter i presència esporàdica de carbons (u.e 108). Seguidament es documenta un nivell d'argiles força pures amb una coloració marro clar de compactat i plasticitat elevades (u.e 109). La u.e 109 esta cobrint un nivell d'argiles de característiques molt semblants però de color negre (u.e 110). En aquest nivell s'hi ha documentat diferents fragments de ceràmica a mà força grollera de cronologia prehistòrica, juntament amb diversos elements lític polits. Per sota trobem un nivell format per llims de color marro clar amb incrustacions calcàries i fragments de llicorella esmicolada.

**Cala 2 (sondeig 2):** En primer lloc trobem el superficial fruit de l'enderroc de l'edifici (u.e 200). Seguidament hi ha diferents estructures vinculades a la fabrica. En primer lloc s'han localitzat dos sabates de fonamentació construïdes amb tècnica d'encofrat perdut amb parament de pedra irregular lligada amb morter de calç (u.e 208, 209). Així mateix vinculades a la fabrica trobem dos estructures, de funcionalitat encara incerta construïdes amb maons de 15 x 30 unides per un morter blanc de calç amb gravetes variades multicolor (u.e 204, 205).

Seguidament trobem la seqüència estratigràfica típica de la finca. En primer un nivell de terra força sorrenca i poc compacte de color negre, corresponent al nivell d'horts de cronologia medieval-moderna (u.e 210). Seguit d'un nivell d'argila marro fosc amb taques de morter (u.e 211). Per sota hi ha un nivell d'argila marro clar d'una gran potencia amb alguna concreció calcària, i amb una plasticitat i compactat mol elevada (u.e 212). El següent estat es un



nivell de característiques plàstiques mol semblants al anterior però amb una tonalitat negra, on s'hi documenten fragments de ceràmica prehistòrica així com un tovot amb cara vista. Per últim trobem un nivell de formació natural compost per llims de color marro clar i una elevada quantitat de fragments de llicorella esmisolada.

**Cala 3 (sondeig 3):** En aquest sondeig, la fase contemporània (s.XIX-XX) està representada per una sabata de fonamentació situada al perfil nord, segurament de l'edifici febril, construïda amb tècnica d'encofrat perdut amb parament de pedra irregular lligada amb morter de calç, que és atravesat per dos conduccions, que pel seu contingut podrien anar vinculades amb el grup energètic de la fabrica (u.e 301, 302, 304). Aquesta sabata talla clarament tota l'estratigrafia documentada fins ara tret de l'últim nivell d'argiles negres (UU.EE 306, 307 i 309). La seqüència estratigràfica d'aquest sondeig es el mateix que portem explicant. En primer lloc tenim un nivell superficial fruit de l'enderroc de l'edifici (u.e 300), seguidament i ha un nivell de terra molt sorrenca i poc compacte (u.e 306), cobert per aquest nivell de terra vegetal trobem un nivell d'argiles de color marro fosc amb presència de sorres, amb taques de morter i restes de carbons (u.e 307). La u.e 307 esta cobrint un nivell d'argiles marro clar (u.e 309) i a la vegada un retall que te aquest nivell (u.e 308). Per tant la u.e 307 amortitza de cop i al mateix temps a 308 i 309.

Pel que fa el retall 308, es troba situat en el perfil oest de la cala, de 0,50 metres de llarg i 0,20 de fons. Té una secció perfectament rectangular, fet que denota una clara acció antròpica. Tot i tenir ven delimitada les seves dimensions i la seva forma no s'ha pogut determinar la seva funcionalitat i menys encara el moment en el que fou realitzat, ja que no hi ha cap material vinculat a l'estructura.

Per sota del nivell d'argiles marro clar, trobem unes d'argiles de les mateixes característiques plàstiques però amb una tonalitat més negrosa (u.e 310). Aquest nivell es caracteritza per la presència de ceràmiques de cronologia prehistòrica. Per sota trobem el nivell natural de llims de color marro clar amb fragments de llicorella esmicolada (u.e 311).

**Rasa 1 (sondeig 4):** El primer nivell documentat es el superficial produït per l'enderroc de l'edifici preexistent (u.e 400). Pel que fa les estructures contemporànies es podrien separar en diferents grups. En primer lloc tenim una estructura de fonamentació de iguals característiques que les documentades fins ara (u.e 403). En segon lloc tenim una construcció de maons formant una cista, tota ella reomplerta de diferents tipus de terra i material constructiu (u.e 402, 404). Per últim tenim diferents estructures vinculada al desallotjament d'aigües: una claveguera (u.e 401) i un pou sec (u.e 406). Es tracte d'una claveguera de secció rectangular construïda amb maons de 30 x 15. Pel que fa al pou sec, es una gran estructura quadrangular de un metre amb vint centímetres de costat, la profunditat no es pot determinar amb certesa, ja que va mol més enllà de la cota assolida en el rebaix de la rasa.

Totes les estructures contemporànies afecten de manera mol clara a la estratigrafia superior de la rasa. Fins el punt que el nivell d'horts documentat a tots els sondeigs realitzats, en aquest cas gairebé no te presencia. Únicament es documenta com a rebliment d'un retall localitzat en els nivells d'argiles marro fosc i marro clar (u.e 411, 412). El retall (u.e 408) te una amplada d'uns 2 metres i una profunditat de 1,50 metres de profunditat. Esta reomplert per una capa de terra negrosa, mol sorrenca i poc compacte, que per similituds a la resta dels sondeigs, podem arribar a pensar que es tracte del nivell d'horts (u.e 409). En aquest cas però la u.e 409, es diferencia dels seus nivells germans, per la gran quantitat de material que hi conté: ceràmica, metall i restes de macrofauna; tot ells ubicables cronològicament a època moderna (aquesta

estructura a estat excavada en extensió en una segona fase, la informació al respecta es desenvoluparà mes extensament en el capítol pertinent).

Per sota trobem el nivell d'argiles marro clar (u.e 412). I per últim es documenta el nivell d'argiles negres, que tal i com passa en la resta dels sondeigs, dona material ceràmic de cronologia prehistòrica. En aquest cas però, no només s'ha documentat petits fragments, si no que en el perfil nord de la rasa fou localitzat un recipient ceràmic conservat gairebé integra. A més per la seva col·locació en el estrat no sembla que es tracti d'un material rodat, aportat al estrat per algun procés natural, si no que clarament s'hi detecta una acció antròpica. D'aquesta manera es dissipa en certa mesura el dubte que s'ha tingut al llarg de tota la intervenció, que recau en la dicotomia entre si el material d'aquest nivell ha esta aportat per l'home o no. Caldria mencionar que en aquest nivell s'han detectat taques de carbó, que en alguns casos poder arribar als dos centímetres de diàmetre.

## Fase 2

La segona fase tal i com hem explicat en el capítol dedicat a la metodologia emprada, va consistir en un rebaix general d'entre 70 i 75 centímetres respecte la cota de carrer a tota la superfície del solar, amb un seguiment arqueològic per documentar un nivell d'horta depenent del Monestir de St.Pau.

Al llarg de tot el rebaix, es va poder observar una gran densitat d'estructures soterrades vinculades de l'edifici preexistent, afectant així molt als nivells superiors. Fins el punt que en gran part del costat est del solar, afectat per un soterrani reomplert amb runa. El primer nivell que trobem sota els elements de la fabrica, són les argiles. Això ho demostra el fet d'haver

documentat un paviment de maons de 30 x 15 (segurament la primera pavimentació de l'edifici) assentat directament sobre d'aquestes argiles. La meitat oest, tot i estar afectada per les fonamentacions de l'edifici, el nivell d'horts està present de forma homogènia i continuada.

En aquesta fase únicament s'ha localitzat una estructura interfacial (u.e 116), a part de la ja documentada en la primera fase (u.e 408). Es tracte d'un retall aparegut al fer un petit rebaix de 15 cm, arran de la façana oest, per ubicar-hi un mur guia. El retall 308 de la cala 3, no tenia una continuïtat en planta, es trobava únicament representat en el perfil. Segurament la seva prolongació es tindria que buscar cap a l'interior de la cala. Amb tot el rebaix ha permès, a partir de material ceràmic, confirmar la cronologia moderna i medieval del nivell d'horts.

**Estructura 116:** Retall que afecta principalment a les argiles intermitges, de 2,40 metres de llarg i una amplada de 0,80 metres a la part més ampla. Pel que fa la seva forma no esta del tot clara, ja que es troba seccionada pel mur de la façana oest, amb tot sembla que podria tenir una forma ovalada. La profunditat es variable en el retall. En el canto sud només te 0.60 metres de profunditat, en canvi al nord sobrepassa al menys el metre ( no es va baixar més per qüestions de seguretat).

En primer lloc tenim el mur 115 (sabata de fonamentació de la fabrica), que talla tan el rebliment del retall com el retall en si. S'hi ha documentat dos rebliments. El primer de tots, es el nivell d'horts vinculat al monestir de St. Pau documentat al llarg de tot el solar, on s'hi ha documentat bàsicament restes de macrofaura, vidre i ceràmica vidrada de cronologia moderna (comuna i blava catalana) i algun fragment de verd gòtic.

Cobert per aquest nivell trobem una u.e. formada únicament per pedres abocades (u.e 117). Aquests blocs de pedres foren examinats en el moment de la seva extracció, per tal de determinar si formaven part de la fabrica o no. El anàlisis superficial de les pedres ens va permetre observar que contenien restes d'un morter de color grogós mol dur amb gravetes variades multicolor, que no es documenta en cap de les estructures de la fàbrica. Es justament on es troba aquest segon rebliment que el retall te la major profunditat.

Creiem que el retall 116, en un inici, es va crear per abocar el conjunt de pedres 117, que mol segurament formarien part d'alguna construcció que hauria perdut la seva funcionalitat. Posteriorment el nivell d'horts. amortitzaria tot el conjunt.

**Estructura 408:** Retall de planta circular de 2,24 metres de diàmetre, i 1,50 metres de profunditat e el punt màxim, que afecta als nivells 411 i 412. Al realitzar el sondeig quatre fou seccionada per la meitat. La secció te una forma com d'ampolla, amb una base més ample que l'entrada.

En primer lloc trobem el nivell superficial (u.e 400) que esta format pels elements resultants de l'enderroc de l'edifici. Aquest nivell esta cobrint al nivell d'horts (u.e 409) i a un seguit de murs i fonamentacions de l'edifici preexistent. Entre els que trobem el mur 403 i el mur 415. Ambdós tallen el nivell d'argiles 411. El 403 directament i el 415 (mur de maons de 15 x 30 d'una única filada d'ample) mitjançant una petita rasa de fonamentació reomplerta amb sorra.

Al excavar manualment el nivell d'horts 409 s'observa com amortitza el retall 408, però no s'estén més enllà de la unitat inferfacial. En aquest nivell es documenten bàsicament material de cronologia moderna, vidrades comunes, blaves catalanes, alguna maiolica lugur, ferro, vidre, algun tres peus i a destacar un os que fou treballat fins adquirir una forma de prisma. Així mateix

es documentar una moneda de plata batuda l'any 1717 a nom del monarca Felip V amb un valor nominal de "dos reales". El revers esta decorat amb les armes de Castella i Lleó dividides per una creu i rodejada per vuit migs punts. En el envers trobem les marques II·J· i ·R· sobre de l'aqüeducte de Segovia. Aquesta moneda doncs ens estaria donant una datació relativa *antecuem*.

Tal i com hem dit anteriorment el retall 408, no afecta únicament al nivell 411, si no que la u.e 412 també es troba retallada. Aquest fet s'observa al llarg de tot el retall. Caldria indicar que en el perfil del retall 408, es localitzar a l'alçada de la u.e 412 un fragments decorat de sigil·lata hispànica.

Creiem que per la forma d'aquest retall es podria tractar d'una sitja per emmagatzemar gra o algun altre tipus de producte agrari, que en algun moment entre els segles XVI i XVIII perd la seva funcionalitat, s'amortitza i o bé es converteix en un abocador de deixalles o simplement el nivell d'horts el cobreix per tal de aconseguir una superfície plana i homogènia.

## **Conclusions i interpretació**

En la primera fase els sondeigs realitzats ens han atorgat un estratigrafia força homogènia a llarg de tota la superfície estudiada. A destacar, clar està, el estrat d'argila de coloració negra, degut a l'alta concentració de ceràmica de cronologia prehistòrica documentada en els perfils dels sondeigs.

La troballa de materials prehistòrics, es tindria que posar en relació amb els resultats obtinguts en d'altres intervencions realitzades pels voltats, com es el cas del Monestir de Sant Pau del Camp, la Caserna de la Guardia Civil o al carrer Reina Amàlia 16-16 bis.

Pel que fa a la segona fase, el nivell d'horts corresponent a època moderna, que s'extent en tota la superfície estudiada, no només amortitza els retalls documentats al llarg del rebaix, sinó que a més, cobreix el nivell on aquests retalls estan realitzats. Per tant l'estrat que hem anomenat d'argiles intermitges en algun moment fou una zona de pas i no només això, sinó que la sitja 408, evidencia que aquest sòl a més tenia una funcionalitat agrícola.

Pel material recuperat en el nivell d'horts la força cronològica per on ens movem es trobaria a cavall entre els segles XVI i XVIII, tot i que apareix esporàdicament algun fragment de ceràmica medieval. Per tant el nivell d'argiles intermitges, tot i que no ens ha donat material suficient per a otorgat una datació clara, el tindríem que situar a grosomodo als voltants del segle XIV-XV. Sembla clar ubicar les estructures negatives 116 i 408 temporalment vers la mateixa centúria, tot i que es té que recordar que el moment d'amortització documentat correspon al de la creació del nivell d'horts modern.

Amb tot la successió estratigràfica documentada, permet presentar una zona amb una forta activitat agrícola, segurament vinculada al Monestir de Sant Pau del Camp, des d'època medieval fins a època contemporània, moment en el que es construeix l'edifici febril.

Per altre banda es planteja la possibilitat de l'existència d'un assentament prehistòric, ja que s'han documentat ceràmiques en el perfil dels sondeigs que semblen estar en una posició *in situ*. Què bé podria respondre a una prolongació dels assentaments ja documentats en d'altres intervencions en la zona o bé es podria tractar d'una nova realitat.



## **Bibliografia**

**CANTOS RUEDA, J.A; CASTEJÓN VIDAL, P; FRUTOS NAVARRO, J.** Memòria de les prospeccions arqueològiques als solars delimitats pels carrers St. Rafael, Robador, Sadurní i Rambla del Raval (Barcelona).Primera fase: Maig-Juliol de 2002 Segona fase: Novembre-Desembre de 2003

**BATLLE, C.; VINYOLES, T. (2002):** *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques.* Ed: Rafael Dalmau, Col·lecció Bofarull, 6. Barcelona.

**HEISS, A.** *Monedas Hispano-cristianas, Tomo II.* Madrid, Paris 1867.

**JIMÉNEZ, M. (1998):** *Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència efectuada al carrer sant Pau 82 de Barcelona (Barcelonès) -Juny de 1998-*. ArqueoCat SL. Inèdita.

**JIMÉNEZ, M. (1998):** *Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència efectuada al solar situat entre els carrers Sant Pau, Sant Oleguer i Nou de la Rambla. Barcelona (Barcelonès) –Juliol 1998-*. ArqueoCat SL, inèdita.

**JIMÉNEZ, M. (1999):** *Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència efectuada al solar núm. 20-22 del carrer Reina Amàlia de Barcelona (Barcelonès) -Maig de 1999-* . ArqueoCat SL. Inèdita.

**PUIG, F.; ANFRUNS, J.; FARRÉ, R.; PRADA, J.L.; (1993):** *El jaciment prehistòric de Sant Pau del Camp.* Servei d'Arqueologia de la Ciutat. Ajuntament de Barcelona.

**TABALES RODRÍGUEZ, M.A.** Sistemas de analisis arqueológico de edificios

históricos. Universidad de Sevilla, Secretariadode Publicaciones. Instituto Universitario de Ciencuas de la Construcción. Sevilla 2002.

**VV.AA. (1992):** "Sant Pau del Camp", dins de *Catalunya Romànica vol. XX. El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, p. 213-229.